

L A T I N I
P A C A T I
P A N E G Y R I C U S .

PAC

PAN

TH

*S*i q
ste
tr
& ipse se
participan
Te sempe
dari opor
aias praed
cendo cele
asseruisti,
tandem m
velstrum c
in tempo
ur nec Tu

L A T I N I
PACATI DREPANII
PANEGYRICUS ROMÆ DICTUS
IMPERATORI
THEODOSIO AUGUSTO.

Si quis unquam fuit, Imperator Augu-
ste, qui, Te præsentè, dicturus antè
trepidaverit, eum profectò me esse,
& ipse sentio, & his, qui consilium tuum
participant, videri posse video. Nam cùm
Te semper ultra omnes retro Principes lau-
dari oportuerit, nunc porrò ultra, quàm
aliàs prædicatus es, in eâ urbe conveniat di-
cendo celebrari, cujus & libertatem armatus
asseruisti, & auxisti dignitatem togatus, quo
tandem modo consequi Majestatem utriusque
vestrùm oratione meâ potero hoc præcipuè
in tempore, quo ambo ita mutuò crevistis,
ut nec Tu fueris adhuc major, nec illa feli-

cior? Huc accedit auditor Senatus: cui cùm difficile sit pro amore, quo in Te præditus est, de Te satisfieri, tum difficilior pro ingenitâ, atque hæreditariâ orandi facultate, non esse fastidio rudem hunc, & incultum Tranfalpini sermonis horrorem, præsertim cum absurdæ, sinistraeque jactantiæ possit videri, his ostentare facundiam, quam de eorum fonte manantem, in nostros usque usus derivatio sèra traduxit. Quibus equidem cogitatis aded sollicitor, ut non eos tantùm hodie arbitrer interesse, quos cerno; sed assistere, obversarique dicturo CATONES ipsos, & TULLIOS, & HORTENSIOS, omnésque illos Oratores putem, qui me in posteris suis audiunt. Ita multiplici circumventus metu, quasi parum habeam timere, quod video, video, quod timeam.

Quid ergo? novusne me pavor, & inopina trepidatio in ipso dicendi tempore deprehendit? Mihi verò hi omnes, quibus altrinsecus jactor, æstus diu antè meditati, longèque prospecti sunt: sed cùm admiratione virtutum tuarum ab ultimo Galliarum recessu, quâ litus Oceani cadentem excipit solem, & deficientibus terris sociale miscetur elementum, ad contuendum Te, adorandumque properassem, ut bona, quæ auribus ceperam, etiam visu usurparem, timui, fateor, pii laboris officium impiâ taciturnitate corrumpere: ita dum obsequio interpretor impudentiam, dum in eundem hominem non puto convenire

nire gau
sissimas
& illud
dicerem,
coacta lau
culum fil
tristis illa
trucem
publicor
mendax a
bant dolen
tyrannidis
cendi, rac
prum laud
de Princ
nio secur
quam, q
torem de
De Te igi
erit: ille t
Te primus
vini rebus
ora conve
sic ego vo
ram, solu
quo Roma

Jaceb
potius dix
baris nati
clam diluv
care cause

nire gaudium, & silentium, duas res diversissimas junxi, metum, & temeritatem. Quin & illud me impulit ad dicendum, quod, ut dicerem, nullus adigebat. Non enim jam coacta laudatio, & expressæ metu voces periculum silentii redimunt. Fuerit, abieritque tristis illa facundiæ ancillantæ necessitas, cum trucem Dominum, auras omnes plausuum publicorum ventosâ popularitate captantem mendax assentatio titillabat: cum gratiâs agebant dolentes, & Tyrannum non prædicasse, tyrannidis accusatio vocabatur. Nunc par dicendi, tacendique libertas: & quàm promptum laudare Principem, tam tutum siluisse de Principe. Liber igitur redditam postliminio securitatem loquendo experiri: liber, inquam, quia neminem magis laudari Imperatorem decet, quàm quem minùs necesse est. De Te igitur mihi sermonis hujus auspiciu erit: ille felicitatis publicæ auspex dies, qui Te primus inauguravit Imperio. Nam ut divinis rebus operantes, in eam cœli plagam ora convertimus, à qua lucis exordium est; sic ego vota verborum, quæ olim nuncupaveram, soluturus, id oratione tempus aspiciam, quo Romana lux cæpit.

Jacebat innumerabilibus malis ægra, vel potiùs dixerim, exanimata Respublica, barbaris nationibus Romano nomini velut quodam diluvio superfusis. Sed par causa, replicare causas, & placatum ulcus offendere.

Nam cum per se vivax sit, recordatio calamitatum, tum mihi metus, hanc gaudiorum presentium lucem tristium commemoratione fuscare. Faciam ergo, quod facere prestantes scientiam medicos saepe vidi, aliorum vulnerum cicatrices, postquam cutem sanitate duxerunt, manu pendente tractabo, presentisse, & singulos universosque rogasse contentus, an, cum inter omnes liqueret, fessis rebus medendum, tali aliquo viro publicis gubernaculis admovendo, qui Imperatoris unius tueretur aetatem, alterius juvaret laborem, potuerimus huiusmodi vel optare? In integro itaque rem totam esse faciamus, & in quodam orbis terrarum comitio quaeri putemus, quisnam sit ille, qui debeat tantam molem subire, & nutantia Romanae rei fata suscipere. Nonne is omnium suffragiis hominum, tributim centuriatimque legetur, cui felix patria, cui domus clara, cui forma divina, cui aetas integra, cui militarium, civiliumque rerum usus contigisset? Cuncta igitur a capite, proposito ordine persequamur. Jam profecto constabit, eum Principem declaratum, qui & ab omnibus legi debuerit, & ex omnibus. Nam primum Tibi Mater Hispania est, terris omnibus terra felicitior: cui excolendae, atque adeo ditandae impensius, quam caeteris gentibus, supremus ille rerum Fabricator indulgit: quae nec Austriacis obnoxia aestibus, nec Arctois subjecta frigoribus, media fovetur Axis utriusque temperie: quae hinc Pyrenaeis montibus, illinc

Oceani

Oceani
bus cor
alter or
vitates:
tibus p
opes flur
marum.

Sci
dis repe
buisse mi
gula: nec
bitur, Ga
memoret
monte G
ctolo, d
assurgat.
perillim
res, haec
mater, ha
lum, haec
rio. Hui
terris terr
nabulis:
& alumna
constare
Hispania,

Erat
de patriae
saltem vir
rarer. S
parior ex

Oceani æstibus, inde Thyrreni maris litoribus coronata, naturæ solertis ingenio, velut alter orbis includitur. Adde tot egregias civitates: adde culta, incultaque omnia vel fructibus plena, vel gregibus: adde auriferorum opes fluminum: adde radiantium metalla gemmarum.

Scio, fabulas Poëtarum, auribus mulcendis repertas, aliqua nonnullis gentibus attribuisse miracula, quæ dum sint vera, sint singula: nec jam excutio veritatem: sint, ut scribitur, Gargara proventu læta tritici, Menavia memoretur armento, Campania censeatur monte Gaurano, Lydia prædicetur amne Pactolo, dum Hispaniæ uni, quidquid laudatur, assurgat. Hæc durissimos milites, hæc expertissimos Duces, hæc facundissimos Oratores, hæc clarissimos Vates parit: hæc judicum mater, hæc Principum est: hæc TRAJANUM illum, hæc deinceps HADRIANUM misit Imperio. Huic Te debet Imperium: Cedat his terris terra Cretensis, parvi Jovis gloriata cunabulis: & geminis Delos reptata Numinibus, & alumno. HERCULE nobiles Thebæ. Fidem constare nescimus auditis: DEUM dedit Hispania, quem videmus.

Erat justæ compensationis occasio, ut quæ de patriæ tuæ laudibus pauca dixissem, Patris saltem virtutibus prædicandis prolixius immorarer. Sed quid faciam? novam quandam patior ex copiâ difficultatem: quid, inquam,

faciam? Quæ Rhenus, aut Vahalis vidit, aggre-
 diar? Jam se mihi Sarmaticâ cæde sangui-
 neus Ister objiciet. Attritam pedestribus præ-
 liis Bataviam referam? Saxo consumptus bellis
 navalibus offeretur. Redactum ad paludes
 suas Scotum loquar? Compulsus in solitudi-
 nes avias omnis Alamanus, & uterque Mau-
 rus occurrent. Cum igitur impediatur turba de-
 lectum, & præstet gesta in summum referre,
 quàm enumerando tenuari, dixisse sufficiat,
 unum illum divinitus exiisse, in quo virtu-
 tes simul omnes vigerent, quæ singulæ in om-
 nibus prædicantur. An si ejus sæculo mos il-
 le vixisset, quo Romani Duces, Macedonici,
 Cretici, Numantini, de vocabulis gentium
 subactarum adoptivum insigne sumebant, non-
 ne hodie pauciora in Annalium scriniis, quàm
 in vestræ Domûs Titulis cognomenta legeren-
 tur? Cùm ipse Saxonicus, ipse Sarmaticus,
 ipse Alamannicus diceretur: & quantum tota
 Respublica habet hostium, tantum una fami-
 lia ostenderet Triumphorum.

Sed quid necesse est, mitti in præteritum
 diligentiam curiosam? Patrem, Imperator!
 Tuum de Te æstiment: nec difficilis conjecta-
 tio est. Nam cùm duò sint, quæ claros Du-
 ces faciant, summa virtus, & summa felici-
 tas, scire obvium est, quâ fuerit felicitate
 præditus, qui Te genuit. O digna Impera-
 toris nobilitas! quem Principem esse decuerit
 ejus filium, qui hunc Romani fastigii apicem

non

non ob-
 decore
 equare
 fortunæ
 conspicu-
 ambigui-
 bus, ar-
 tra pla-
 momen-
 caelestibi-
 ma quæq-
 de celo.
 turus in c-
 rium; si
 pro hab-
 cùm se
 parcam
 pateat,
 cretum.
 nem, & c-
 à genibus
 privata,
 perit nav-
 ditum, p-

Dud-
 riam: sec-
 constitui,
 Virtus tu-
 dit form-
 reret Te
 An verò

non solum fortitudine, atque sapientia, sed
 decore etiam corporis, & dignitate potuerit
 æquare, velut tua hæc forma venerabilis quam
 fortunæ suæ par est? quam longè, latèque
 conspicua commendat Imperium, ut planè in
 ambiguo sit, utrùm Te magis nostris menti-
 bus, an obtutibus vultus insinuet. Non fru-
 stra planè opinione sapientium, qui naturalium
 momenta causarum subtiliùs sciscitati, arcanis
 cælestibus nobiles curas intulerunt, augustissi-
 ma quæque species plurimum creditur trahere
 de cælo. Sive enim divinus ille animus, ven-
 turus in corpus, dignum priùs metatur hospi-
 tium; sive, cum venerit, fingit habitaculum
 pro habitu suo; sive aliud ex altero crescit, &
 cum se paria junxerunt, utraque majora sunt,
 parcam arcanum cæleste rimari: Tibi istud soli
 pateat, Imperator! cum DEO consorte se-
 cretum. Illud dicam, quod intellexisse homi-
 nem, & dixisse fas est: talem esse debere, qui
 à gentibus adoratur, cui toto orbe terrarum
 privata, vel publica vota redduntur, à quo
 petit navigaturus serenum, peregrinaturus re-
 ditum, pugnaturus auspiciam.

Dudum, ut video, dedignaris hanc glo-
 riam: sed patere eam in laudum tuarum parte
 constitui, quæ solebant in aliis sola laudari.
 Virtus tua meruit Imperium: sed virtuti addi-
 dit forma suffragium. Illa præstitit, ut oportet
 Te Principem fieri, hæc, ut deceret.
 An verò quidquam putamus, in Imperii tui
 decla-

declaratione præteritum, cum ductam esse rationem ipsorum etiam videamus annorum? Cujus quidem rei ita fuit cura Majoribus, ut non solum in amplissimis Magistratibus adipiscendis, sed in Præturis quoque, aut ædilitatibus capessendis ætas spectata sit petitorum: nec quisquam tantum valuerit nobilitate, vel gratiâ, vel pecuniâ, qui annos Comitiali lege præscriptos, festinatis honoribus occuparit. Nec injuriâ id quidem: nam & qui venturi sunt in virtutis adoptionem, illo tamen adolescentiæ lubrico, ut non cadant, titubant. An non clarissimos nominis Romani Viros, illos CATULOS, SCIPIONES loquor, aliquantis per sibi luxuria vindicavit? Quos etsi ad portum mutati in melius reduxerint flatus, diu tamen vitiorum turbo jactavit, & naufragos, atque fluctuantes ab illis, quibus mersabantur, erroribus ægrè ætas recepit. Bene igitur cuncta quadrarunt, & cæteris, quæ innumera congruebant, anni quoque suum junxere suffragium: qui soli in homine perfecti, bono duarum potiuntur ætatum, virtute juvenum, & maturitate seniorum. Prius fortasse Imperium inire debueris, ut diutius imperares. Sed sine exempli periculo providebitur, ne quid amiseris vitâ longiore pensandum, quod ex præterito perdidisti. Parum interest, quando ceperit, quod terminum non habebit.

Hactenus in Te prædicata sint, Imperator! dona fatorum: nunc ad ea proferamus
 gra-

gradum
 illa præ
 laborum
 fortunæ
 potest,
 naverat,
 ut sever
 tritior
 difficili
 dum apt
 ad illa ve
 matim tu
 Castrense
 mes, æst
 que præ
 gravissim
 Non tan
 sub PAUL
 HANNIBAL
 nec futura
 castra AL
 quos est
 veri veru
 tit, quam
 aut Ducia
 fortiter m
 DER, aut
 dum disce
 eorum op
 recta sunt
 so, tum
 tuum, illi

gradum, quæ Tibi debes. Neque enim tua illa præterita bellicæ rei gloria, quam per tot laborum experimenta quæfisti, adscribenda fortunæ est: cui hoc nomine etiam succenseri potest, quòd, quem scepro, & folio destinaverat, nunquam indulgenter habuit. Sed ut severi patres his, quos plus diligunt, filiis tristiores sunt: ita illa Te plurimis bellis, & difficillimis Reipublicæ temporibus exercuit, dum aptat Imperio. Et priùs quidem, quàm ad illa veniam, quæ ævi maturus egisti, summatim tuum illud attingam cum patre divino Castrense collegium, actas sub pellibus hyemes, æstates inter bella sudatas, dies, noctesque præliando, aut vigilando consumptas, gravissimas pugnas terrâ, marique pugnatas. Non tam patiens AFRICANUS rudimenta militiæ sub PAULO Patre toleravit: nec pari indole HANNIBAL puer in tentoria Hispana successit: nec futurarum spe certiore virtutum Philippæa castra ALEXANDER nondum magnus implevit; quos etsi plurimâ laude dotaverit amplificatrix veri vetustas, nihil plus tamen blandita præstitit, quàm ut eos in iis annis secutos Regum, aut Ducum castra vulgaret: in quibus Tu ita fortiter multa gessisti, ut ea non tantùm ALEXANDER, aut AFRICANUS, aut HANNIBAL videre, dum discerent, sed parentes, atque institutores eorum optassent facere, dum docerent. Quàm recta sunt semper consilia fortunæ? Quis, quæso, tum publicis rebus non putasset inimicum tuum, illum à statione castrensi ad quietem receptum?

ceptum? Enimverò illa futurum Principem comens, idcirco paulisper voluit esse privatum: aut quia jam ad plenum bellicis artibus abundabas, usûs civilis experiens sub otii tempore redderis.

Quidni ego tuum otium aliorum negotiis anteverto? Non enim Te amœna litora, nec depositi ad temporum vices habuere secessus: sed sive Tu agris, sive oppidis tempus dabas, rem, & famam pariter augebas: & in urbibus quidem omnium ætatum, ordinumque homines iis, aut illis beneficiis apprehendebas amicorum commoda, absentium negotia assiduitate, consilio, re juvabas. Jam si placuisset, oppida rure mutare, ut Tu vitæ oblitus urbanæ exsequeris agricolam. Audio etiam Imperator, & credo, sæpe aliqua Te laborum tibi junxisse, & ne contraheres corporis veternum, cujusmodi semper operæ insidiantis otii terfisse rubiginem. Sic agrestes CURII, sic veteres CORUNCANI, sic nomina ferenda FABRII, cum induciæ bella suspendebant, inter aratra vivebant, & ne virtus quiete langueretur, depositis in gremio CAPITOLINI Jovis laureis triumphales viri rusticabantur. Inde est, quod accepimus, datos ferentibus fascas, & missas cum Curulibus suis per rura palmatas, quod agricolas Consulares, pastoresque trabeatos, & Dictatores inter armenta vestitos. Sed illos quidem angusta res familiaris addicebat labori, ut quibus ipsi sub-
urba-

urbani
jugera
gone v
ad dom
Derrahi
empli e

G
& jugi
quid ho
est. Ur
ria ætib
ira Tu Ir
se quoda
tus es.
Sarmati
arma su
Vix Iber
tendebat
profectus
cum nego
posito fru
quin om
nera prin
bias forte
recapere,
prælium

(*) Jani
te tre
janua
lcenti
(**) His

urbani horti, præcépsque janiculum (*), & jugera arctata Pomærio vouere essent, aut ligone versanda, nec injuria opus reverteretur ad dominos, cum deerant, quibus juberent. Detrahit laudem patientiæ inopia, majoris exempli est labor sine necessitate.

Gaudent profectò divina perpetuo motu, & jugi agitatione se vegetat æternitas, & quidquid homines vocamus laborem, illius natura est. Ut indefessa vertigo cœlum rotat, ut maria æstibus inquieta sunt, & stare sol nescit: ita Tu Imperator, continuatis negotiis, & in se quodam orbe redeuntibus, semper exercitus es. Vix recta Hispana successeras; jam Sarmaticis tabernaculis tegebaris. Vix emerita arma suspenderas; jam hosti armatus instabas. Vix Iberum tuum videras, jam Histro (***) prætendebaris. Ne tum quidem, cum in altiore profectus gradum, jubere tantum, & dividere cum negotiis otium, & partam gloriã, velut reposito frui posses honore, operam remisisti, quin omnium numerorum Castrensium munera primus obires. Stare pro signis, excubias forte agere, ferre vallum, locum bello antecapere, speculatum egredi, castra metari, in prælium primus ire, prælio postremus excedere,

(*) Janiculum oppidum fuit, in janiculo monte trans Tyberim, ita dictum, quod tanquam janua esset Romanis in Hetruriam proficiscentibus.

(**) Histrus alio nomine Ister, Danubius.

dere, dux consilio esse, miles exemplo: ut jam tum posset intelligi, alios Imperatori pugnare, Te tibi. Illud tamen præ cæteris mirum, quòd cùm omnia faceres, ut imperare deberes, nihil tamen faciebas, ut imperares. Argumento est dies ille, communis boni auctor, quo Tu, cùm ad suscipiendam Rempublicam vocabaris, oblatum Imperium deprecatus es, nec dans speciem tantùm, ut cogi videreris, sed obnixè, & diu, & velut impetraturus egisti: quippe aberat causa fingendi. Non enim Te Princeps solus & domi, & tanquam tentaret, ambibat, sed publicè, & in comitio, & ut aliud jam facere non posset, prorsus, ut nisi Imperium affectu simplici, noluisse, potueris velle securus. Expostulari hoc loco Tecum Reipublicæ verbis necesse est, quæ in summâ tuâ cunctatione in formidinem à mediâ spe relapsa, tali aliquâ Te profectò, sed quam solus audires, voce convenit: Parùmne me, THEODOSI? hætenus distulère fata, ut insuper tentes moras augere factorum? An nescis, rem tuam per momenta consumi? Nescis, me Tibi, Tuisque decrescere? Quidquid atterit Gothus, quidquid rapit Hunnus, quidquid aufert Alanus, id olim desiderabit Arcadius. Perdidi infortunata Pannonias: lugeo funus Illyrici: specto excidium Galliarum. Principum senior in tantâ bella non sufficit: alter etsi futurus sit aliquando fortissimus, adhuc tamen parvus est. Tu dubitas excipere collapsam, & ut nihil differas, serò reparandam. Hanc mihi gratiam

nam re
quando
humani
nus ten
legibus
nus aug
non era
ris tui e
orat, e
posset c
quod ab
jam non

Solv
omnium
ceps eff
suffragi
gia imp
nec occat
verunt.
aliemus, &
invitus: i
parricidæ
tra cepit
scelere in
pretio reg
titur Princ
ti, ne dec
ra postere
fidem, ut
quod tan
invenerit

tiam refers, quod Te etiam felix desideravi, quando me NERVA tranquillus, amor generis humani TITUS, pietate memorabilis ANTONINUS teneret, cùm moribus AUGUSTUS ornaret, legibus HADRIANUS imbueret, finibus TRAJANUS augeter, parum mihi videbar beata, quia non eram tua. Quid Tu mihi faceres, si juris tui esses? orat, ecce! Te dominus meus, orat, ecce! Te dominus adhuc tuus: & qui posset cogere, mavult impetrare. Imperium, quod ab Imperatore defertur, tam Tibi nolle jam non licet, quàm velle non licuit.

Solus igitur, Auguste! solus, inquam, omnium, qui adhuc imperaverunt, ut Princeps esses, præstitisti. Alios empta Legionum suffragia, alios vacans aula, alios affinitas Regia imposuere Reipublicæ: Te nec ambitus, nec occasio, nec propinquitas Principem creaverunt. Nam & eras à familiâ Imperatoris alienus, & adsciscebaris tertius, & cogebaris invitus: invitus, inquam. Audite hoc publici parricidæ, qui, oblitâ fide, dominorum sceptrâ cepistis, & periculo non minore, quàm scelere imperium vitâ paciscentes, sanguinis pretio regium nomen emistis. Repulsam patitur Principatus, & unus est ambitus candidati, ne declaretur. Credétne hoc olim ventura posteritas, & præstabit nobis tam gloriosam fidem, ut nostro demum sæculo annuat factum, quod tantis infra, supraque temporibus nec invenerit æmulum, nec habuerit exemplum?

G

Sed

Sed qui vitæ suæ sectam, rationesque cognoverit, fidei incunctanter accedet: nec abnuifse dubitabit Imperium sic impetratum. Illi enim, illi avidè regna desiderant, quos soluta legibus delectat vita: quorum crudelitas, indemnatos necandi cupiditas, privata capiendi libido, honesta fœdandi jus atque impunitatem requirunt. Quid tuâ intererat, Te Principem fieri, qui futurus eras in Imperatore privatus, nisi fortè in Te hodie aut pudicitiae remissior cultus, aut minor sanguinis humani metus, aut alienæ rei major est appetitus. Idem es, qui fuisti, & tantum Tibi per Te licet, quantum per leges licebat. Jus summum facultate, & copia commodandi, non securitate peccandi experiris. Unum Tibi præstitit Principatus, ut certum haberemus omnes, etiam sub Imperatoribus aliis, vixisse Te legibus tuis. Nam qui nihil facit licenter, cum potest, nunquam voluit. Quin Tibi primum Te, Imperio deinde præstitisti. Non contentus ipse, ultro vitia rejecisse, alienis vitiis corrigendis curam adjecisti: idque moderatè, ut suadere potiùs honesta, quàm cogere videris. Et quia vel longo Orientis usu, vel multorum retro Principum remissione, tantus quosdam luxus infecerat, ut adulta consuetudo lasciviæ haud quaquam facilè videretur obtemperatura medicinæ: ne quis se pati injuriam putaret, à Te voluisti incipere censuram: & impendia Palatina minuendo, nec solum abundantem rejiciendo sumptum, sed vix

neces-

necess
tura d
A
met m
leret d
rorem
que D
modic
tem
nalis s
tais ex
inveni
tare re
aëris v
delicat
publica
ria vert
innatasse
glaciem
gustus er
pes non
demum
Oriens,
Imperiu
lent: qu
que natu
taceam,
vinciis a
rum coh
novimus
dia sape,

necessarium usurpando dimensum, quod naturâ difficilimum est, emendasti volentes.

An quis ferret molestè, ad Principis semet modum coerceri? aut subtractum sibi doleret de privatâ luxuriâ, cùm videret Imperatorem rerum potentem, terrarum, hominûmque Dominum parcè contentèque viventem, modico & castrensi cibo jejunia longa solantem. Ad hoc aulam omnem spartanis gymnasiis s̄duriorem, laboris, patientiæ, frugalitatis exemplis abundantem: neminem unum inveniri, qui auderet ad penum regiam flagitare remotorum litorum piscem, peregrini aëris volucrum, alieni temporis florem. Nam delicati illi, ac fluentes, quales tulit sæpe Respublica, parum se lautos putabant, nisi luxuria vertisset annum: nisi hibernæ poculis rosæ innataissent: nisi æstivam in gemmis capacibus glaciem falerna fregissent. Horum gulæ angustus erat noster orbis: namque appositas dapes non sapore, sed sumptu æstimabant. Illis demum cibus acquiescebant, quos extremus Oriens, aut positus extra Romanum Colchus Imperium, aut famosa naufragiis maria misissent: quos invitæ quodammodo, reluctanti- que naturæ hominum pericula rapuissent. Ut taceam, infami sæpe delectu scriptos in provinciis aucupes, ductâsque sub signis venatorum cohortes militasse convivii: nōne cognovimus cujusdam retro Principis non prandia sæpe, sed fercula, sestertiis mille æstima-

ta, patrimoniorum Equestrium pretia traxisse? Tuæ, Imperator! epulæ mensis communibus parciores, locorum ac temporum fructibus instruuntur. Hinc certatim in omnes luxuriæ pudor, parsimoniæ cursus inolevit, & quiescentibus legum minis, subiit quandoque privatim suû pœnitentia. Sic est enim, sic est: exasperat homines imperata correctio: blandissimè jubetur exemplo.

Sed cùm hæc, & ad hunc modum cætera mores hominum, & instituta formarint, tum nihil abdicandis vitiis, adoptandisque virtutibus impensius censeo profuisse, quàm quòd his Te viris semper dedisti, quos affectare publica deberet imitatio, quàmque facilè Tibi fuissent sequaces discipuli, tam cæteris expectendi essent magistri. Ut de his fileam, quos Tibi primus ille nascentis imperii dies obtulit, tantis virtutibus præditos, ut non pro copiâ sumpti, sed ex copiâ viderentur optati: quos Tu postea, qualésque legisti, quibus provinciarum custodiam, quibus militaris rei summam, quibus consiliorum tuorum arcana committeres? Ergo duplex cum fuerit iste delectus, unus ex iudicio, alter ex fato: incertum, meliores viros sapientia tua, an fortuna quæsi- verit, cùm tales vel exceptos habeas, vel re- per- tos, ut & illi meruerint teneri, & isti debue- rint cooptari.

Et quis Imperatorum unquam putavit, amicitiaæ cultum in Regiâ laude ponendum?

Hu-

Humilis
cabatur,
batur. In
arario, q
Optimus
desse nov
nomen a
vocasti,
que redi
verbis aff
suos benig
nità præst
bus agas,
buas, qu
quæ cape
Te Princ

Nec
in quemcu
est. Dux
castrorum:
est provinci
turus est ne
cherrimisq
utilitas. A
nor habitus
bus defereb
daret, nisi c
mi filii, ge
cæ, dilatis
sulatu orna
nus, felicita

Humilis hæc virtus, dubiùmque, an virtus judi-
cabatur, nec palatii digna, sed periculis habe-
batur. Inde facilius inveneris, qui pecuniam ex
æratio, quàm qui ex animo fidem prompserint.
Optimus ille ditabat, non etiam diligebat: pro-
desse noverat, amare nesciebat. Tu amicitiam,
nomen ante privatum, non solum intra aulam
vocasti, sed indutam purpurâ, auro gemmis-
que redimitam, folio recepisti: neque non
verbis asseruisti, Principis mentem tantò in
suos benigniorem esse debere, quantò sit for-
tunâ præstantior: cum fide, ac facultate pari-
bus agas, & familiaribus tuis, Imperator tri-
buas, quod privatus optaras. Quanquam
quæ capere vota potuerunt, quod plerique,
Te Principe, consecuti sunt?

Nec nunc de his honoribus loquor, quos
in quemcunque conferre, Imperatori necesse
est. Dux aliquis evehitur? exegit disciplina
castrorum: Præfectus attollitur? imponendum
est provinciæ caput. Consul creatur? habi-
turus est nomen annus: ita summis illis, pul-
cherrimisque beneficiis est aliqua præstantis
utilitas. A Te novâ benignitate is amicis ho-
nor habitus est, qui totus esset illorum, qui-
bus deferebatur: nihilque ex eo ad Te redun-
daret, nisi dandi voluptas, cui cum essent do-
mi filii, geminæ illæ spes, oculique Reipubli-
cæ, dilatis eorum Magistratibus, amicos con-
sulatu ornavisti. Si me hercule vir ille divi-
nus, felicitatis publicæ auctor, Parens tuus vi-

veret, aliud quid expectasset à filio, quàm ut nepotibus anteferretur? præstitisti igitur amicis, quo plus nec Patri præstare potuisses. O benevolentia tuæ singulare consilium? auges tempore dignitatem, quæ incrementum ex magnitudine non habebat. Renuntiantur amici ante filios tuos Consules, quia non poterant plus esse, quàm Consules. Eat nunc sui verustas ostentatrix, & illa innumeris literarum vulgata monumentis jactet exempla: *Pyri-thoi* fidem prædicet, & decantatum omnibus scænis Phoecei juvenis laudet officium: *Pythiam* etiam, si videtur, dicat, & *Damona*: quorum alter in amici morte se vadem obtulit, alter ad diem vadatæ mortis occurrit. Ut hæc vera esse credamus, quæ mendaciis Vatum in plausu aprata cavearum, fidem tempori debent: num præstare credendo plus possumus, quàm ut istos, qui amicitia laude censentur, amicorum fuisse, quàm sui diligentiores putemus? Sed cum, instituyente natura, plus ferè filios, quàm nosmet ipsos diligamus, omne vicit exemplum, qui amicos prætulit his, quos sibi præferebat. Sed Tu quidem ad exonerandam debentium verecundiam, quæ in tuos confers, non vis videri præstare, sed reddere. Gera-mus Tibi morem, & beneficiorum summas tuorum, pro tuâ voluntate ducentes, quidquid familiaribus tuis tribuis, non expendi potiùs, sed rependi putemus.

Enim-

Enim
semel vi
& amici
vis proba
Cuiunqu
cii, præ
humilitat
virtus, q
conscient
probatu
promissa p
Nec Te ve
rum benefi
tardiorve
Quis deb
reddidit,
Nec imp
die in ber
convenim
cum altero
re non poss
tionem, no
cator est
Imperator
at ego mi
HORTENSTO
ta unquam
mens tua?
reddidit om
ipse admo
ticipi DE
sic Tibi ali

Enimverò cùm leviter cognitos, aut etiam
 semel visos, iis honoribus simul ditas, quibus
 & amici debent esse contenti: nōne omnibus
 vis probare, amicum Tibi esse, qui bonus sit?
 Cuicumque quid publici mandatum fuerit offi-
 cii, præmium spondetur, & redditur. Sibi
 humilitatem, & tenebras suas imputet jacens
 virtus, quæ non obtulit se probandam. Quod
 conscientiæ tuæ sufficit, honoratus est, qui
 probatus. Velim Tu dicas, unde, cùm tantis
 promissa persolvas, quid cui promiseris, scias.
 Nec Te vel Reipublicæ cura, vel ipsa illa tuo-
 rum beneficiorum turba confundat, ut parcior,
 tardiôrve tempore quem, modôve decipias.
 Quis debitor verecundus ita mutuum ad diem
 reddidit, út Tu, quod promittis, appendis?
 Nec imponi negligentibus arbitreris. Quoti-
 die in beneficia tua quærimus, & memoriam
 convenimus, & ne singulis insidietur oblivio,
 cum altero quisque conferimus: unum inveni-
 re non possumus, cujus spem, atque expecta-
 tionem, non dicam, fefelleris, sed, quæ deli-
 cator est querela, distuleris. Solámne me,
 Imperator! benevolentiam tuam mirari putas?
 at ego miror etiam memoriam. Nam cui
 HORTENSIO, LUCULLO, vel CÆSARI tam para-
 ta unquam affuit recordatio, quàm Tibi sacra-
 mens tua? loco, momentóque, quo jusseris,
 reddit omne depositum. Utrum Te tamen
 ipse admones, an, ut illi majestatis tuæ par-
 ticipi DEO feruntur assistere fata cum tabulis,
 sic Tibi aliqua vis divina subservit, quæ, quod

dixeris, scribat, & suggerat, ut nihil ita primoribus labris polliceris, quin promisso fidem subdas, & verba re sancias.

Nemo jam, nemo beneficia, quæ dederis, ab eo credit tempore computanda, quo dederis: quia tam sunt certa, quæ spondes, ut tum videantur accepta, cum spondes. Jam id ipsum, quod ante promittis, nonne de summo purissimæ mentis candore proficiscitur? Nam cujus est animi, nec vota hominum fatigare, nec adhibere muneribus artem difficultatis, sed denuntiare præstanda, ut & prolixior sit sensus honorum, nec repentina felicitas faciat attonitos, & similes reddat ingratis. Animos enim nostros, subitis affectibus impares, perinde lætitia ac dolor, si deprehendat, externat. An non illa Romana pietatis notissimæ mater nuntio mali Cannensis exterrita, filio reduce, quæ flebat, diriguit in mortem? nec par esse gaudio potuit, quæ superfuerat orbitati. Conscijs igitur cælestis arcani & naturalium depositorum, mavis hominibus sperata procedere, quàm insperata supervenire beneficia; nec immeritò: namque fugitiva successuum repentinorum voluptas, ut occupat, sic relinquit: felicitas longior est, expectare securum. Itaque cum hæctenus naturâ esset statutum, ut bona sua homines nescirent, & tum primùm inciperent felicitate gaudere, cum cepissent esse felices, Tu promittendo præstanda invenisti tempus, quod nobis natura

ura subtraxant, etiam

Pari be
afficere velle
& angustior
tem tuam,
rium, quer
du, tamen o
scio, an qui
Ille cohonest
oculo consec
Principe sibi
dignitas, aut
inquam, que
rara est. Ne
sequa sit sup
abundare for
jus quidem i
resum est, ut
servitute conte
sunt coacti post
sacrificos, &
usque ad nom
TARQUINIUM e
verunt maledi
cipitem, avari
tate, furore v
& putaverunt
per rerum nar
bertatis asserto
prevariaz reddi

tura subtraxerat, ut, quos adepta solùm juva-
bant, etiam adipiscenda delectent.

Pari benignitate cùm plures honoribus
afficere velles, quàm honoris loca admitterent,
& angustior esset materia voluntate: nec men-
tem tuam, quamvis diffusam caperet Impe-
rium, quem nondum aliquo provexisti gra-
du, tamen dignatione es solatus, Atque haud
scio, an quibusdam consolatio ista suffecerit.
Ille cohonestatus affatu; ille mensâ beatus; ille
osculo consecratus est. Ita omnibus. qui Te
Principe sibi jure confiderent, aut processit
dignitas, aut satisfecit humanitas, humanitas,
inquam, quæ tam clara in Imperatore, quàm
rara est. Nam cùm indiscreta felicitum pedif-
sequa sit superbia, vix cuiquam contigit, &
abundare fortunâ, & indigere arrogantia. Cu-
jus quidem ita Majores nostros semper per-
tæsum est, ut graviolem semper putaverint
servitute contemptum: ejusque impatientiâ
sunt coacti post bellatores TULLOS, & NUMAS
sacrificos, & ROMULOS conditores, Regnum
usque ad nomen odisse. Denique ipsum illum
TARQUINIUM execratione postremâ hoc damna-
verunt maledictò, & hominem libidine præ-
cipitem, avaritiâ cæcum, immanem crudeli-
tate, furore vecordem vocaverunt superbum,
& putaverunt sufficere convitium. Quod si
per rerum naturam liceret, ut ille Romanæ li-
bertatis assertor, Regii nominis osor *Brutus*
precarie redditus vitæ sæculum tuum cerne-

ret, studiis virtutis, parsimoniam, humanitatis imbutum, ac refertum: nullum toto orbeterarum superbiae, libidinis, crudelitatis extare vestigium: jam Te ipsum, quâ publicè, quâ privatim, videret priscorum duritiâ Ducum, castitate Pontificum, Consulum moderatione, Prætorum comitate viventem, mutaret profectò sententiam tantò post suam, & cum Romanam dignitatem, ac libertatem probaret meliore in statu, Imperatore Te, esse, quàm Consule se fuisset, necessariò fateretur, TARQUINIUM submoventi debuisse, non regnum.

Sed quod facere magnas urbes ingressi solemus, ut primum sacras aedes, & dicata Numini summo delubra visamus, tum fora, atque Gymnasia, & pro suis extensa porticibus ambulacra, & claustra miremur: ita in laudibus tuis, sanctos Palatii ritus, & priscis æquanda ceremoniis instituta venerati, gradum ad illa proferimus, quæ in medio constituta, ad publicos usus facientia, non partim, sed in commune conducunt, nec parietibus, sed orbe clauduntur, nec tecto, sed cælo operiuntur. Velut primum id est (ne statim summa capiamus) quòd creber egressu, expectantibus populis Te fateris, nec videri modò patiens, sed facilis adiri, è proximo accipis vota hominum tuorum, ut, quisquis ille consultor est, etiamsi meruerit, quod est rarum, repulsam, ferat tamen ut sui Numinis conscientiam. At quam alter illorum Principum mos fuit, quos loquar? Notum est, qui majestatem Regiam

im-

imminui, &
repositum Pa
quod Vestale
fuluisset: nis
centes, solitu
ciliata vallasse
nre, & dien
sisque subve
que cooperi
dine, sensim,
tur: tum longè
sa victoris mar
bat, ut secretu
hic omnibus si
communem h
nostrum Impe
vicinum habe
iste mirantis e
visus expetitur
delideratur.

Miremurne
pulis, Te vider
natio externa n
pene tam notus
nobis: nec frust
hyemes domi d
ri sorte anni s
sunt barbaroru
fulmen exceper
& velut afflati
rator, auspicia n

imminui, & vulgari putabant, nisi eos intra repositum Palatinæ ædis inclusos, tanquam aliquod Vestale secretum, veneratio occulta consulisset: nisi intra domesticam umbram jacentes, solitudo provisa, & silentia latè conciliata vallassent: Quin si quando in lucem venire, & diem ferre potuissent, lecticis, tensisque subvecti, & densissima circum, suprâque cooperti virorum, armorumque testudine, sensim, atque ad numerum movebantur: tum longè populus abigebatur, nec otiosa victoris manus plebem verbere submovebat, ut secretum esset in publico. At noster hic omnibus spectandus offertur, nec magis communem hunc diem, atque solem, quam nostrum Imperatorem videri licet. Quin, cùm vicinum habeant permessa fastidium, nunquam iste mirantis explet oculos: magis, magisque visus expetitur, &, novum dictu, præsens desideratur.

Miremúrne in urbibus tuis, & â tuis populis, Te videri, quem ferè nulla in solo suo natio externa non vidit, idque ita crebró, ut pene tam notus sit barbaris vultus iste, quam nobis: nec frustra, cùm æstates omnes foris, hyemes domi ducens civibus, hostibusque pari sorte anni spatia diviseris: Et si qui fortè sunt barbarorum, qui nondum virtutis tuæ fulmen exceperint, nominis terrore perculsi, & velut afflati quiescant. Tua enim, Imperator, auspicia non hæ tantùm gentes tremunt, quas

quas ab orbe nostro sylvarum intervalla, vel flumina, montesque distinguunt: sed quas æternis ardoribus inaccessible, aut continuâ hyeme separatas, aut interfusis æquoribus abjunctas natura determinat. Non Oceano Indus, non frigore Bosphoranus, non Arabs medio sole securus est. Et quò vix pervenerat nomen ante Romanum, accedit Imperium.

Dicamne ergo, receptos ad servitium Gothos, castris tuis militem, terris sufficere cultorem? Dicam à rebellibus Saracenis penas polluti fœderis expetitas? Dicam interdictum Scythis Tanaim, & imbelles arcus esse fugientis Albani? Quæcunque natio barbarorum robore, ferociâ, numero gravis unquam nobis fuit, aut boni consulit, aut quiescit, aut lætatur quasi amica, si serviat. Persis ipsa, Reipublicæ nostræ retro æmula, & multis Romanorum Ducum famosa funeribus, quidquid unquam in Principes nostros inclementius fuit, excusat obsequio. Denique ipse ille Rex ejus, dedignatus antea confiteri hominem, jam faretur timorem, & in his Te colit templis, in quibus colitur, tum legatione mittendâ, gemmis, sericòque præbendo, ad hoc triumphalibus bellicis in tuâ esseda (*) suggerendis: & si adhuc non est fœderatus, jam tamen tuis cultibus tributarius est.

Nec

(*) Essedum. vel Esseda (utrumque dicitur. Essedum apud CICERONEM *Lib. VI. ad Atticum.* Et Esseda apud SENECAM *Epist. 56.*) vehiculi genus est apud Belgas repertum.

Nec rar
me ad auritu
tuis Gallicis
in remota re
ultra termino
Orientis ext
indigenas, &
est, festinas,
crerum. O
la principis?
neris excidium
Mmilionum a
sulibus ancipiti
flavit: sic tene
diu pila cesser
non ad primu
nem risit? N
diæ videbatur
totius incendi
gali habitu ex
duerent. At q
tus, quantum R
da, quantum
vabat, præcipi
legionum, co

Nolo tam
factum onerari
purpurato tuâ
ti infelicitate
nefas fecerunt
quar: difficilen

Nec ramen Imperator! existimes, cuncta me ad aurium gratiam locuturum: triumphis tuis Gallicis (stupeas, licebit) irascimur: Dum in remota terrarum vincendo procedis, dum ultra terminos rerum, metasque naturæ regna Orientis extendis, dum ad illos primæ lucis indigenas, & in ipsum, si quod solis cubile est, festinas, invenit Tyrannus ad scelera fecerum. O quàm parvis veniunt summa mala principis? Sic in ultimum prope Italici generis excidium effracto CN. LENTULI ludo *Mirmillonum* agmen emicuit. Sic bella Consulibus ancipiti Marte pugnata Cilix pirata conflavit: sic tenentibus arma fugitivis, Romana diu pila cesserunt ferro ergastulorum. Quis non ad primum novi sceleris nuntium, hominem risit? Nam res infra dignitatem iracundiæ videbatur, cum pauci homines Insulani, totius incendium continentis adolerent, & regali habitu exulem suum illi exules orbis induerent. At quantos parturiebat fortuna motus, quantum Reipublicæ malum pestis augenda, quantam Tibi gloriam restinguenda servabat, præcipuè perfidiâ Ducum, defectione legionum, contra Rempublicam armatum?

Nolo ramen usquequaque miserorum vel factum onerare, vel fatum: qui dum carnifici purpurato tuâ se & affinitate, & favore jactanti infeliciter credunt, gravissimum omnium nefas fecerunt affectu innocentium. Intellego, quàm difficilem in locum, scopulosumque de-
vene-

venerim. Nam cum revolvi id lustrale justitium aures tuæ respuant, laudes petant, gloriæque intersit, ad præsentium commendationem bonorum, mala decursa reputari, contra verò clementiâ summa beneficium suum malit imminui, quàm tristium enumeratione cumulari, necesse erit, me vel tacentem publica incommoda, vel loquentem aut ingratum virtuti, aut onerosum esse pietati. Sed tamen Imperator! exiguam sensibus tuis injunge patientiam: Nam si dulcis in bonis miseriarum recordatio est; si medicos juvat meminisse morborum: cur non Tu quoque mala nostra audias, ut tua beneficia recognoscas? Unde igitur ordiar, nisi à tuis, mea Gallia! malis, quæ ex omnibus terris, quas illa pestis infederat, haud injuriâ Tibi vindicas privilegium miseriarum: non auribus modò, quarum sensus est levior, sed coram oculis ferre compulsam victoriam *Maximi*, interitum *GRATIANI*. Alta licet vulnera, quod fatendum est, proximus nobis *Italus*, & contiguus ostendat *Hispanus*; sed in dolore suo habet suum uterque solatium: tyrannidem hic non vidit: ille tyrannicidium vidit. Nos primi impetum belluæ furentis excepimus: nos sævitiam ejus, innocentium sanguine: nos cupiditatem publicæ paupertate satiavimus. Apud nos se se exercuit crudelitas jam secuta, & adhuc inops avaritia: Alibi malum publicum aut cæpit, aut destitit: in *Galliâ* sedit. Quis se nobis calamitate contulerit? Tyrannum & cum aliis tulimus,

mus, & soli. (Municipibus suis nobilibus solitudinibus summis pita diminuta, vit

Vidimus red
& exutos trabeis
rum superstites, &
ludentium flendam
miseri verabamur ag
cogebamur mentiri
secreto solis conjugit
mus furtivum dolore
blicum non nostræ
enim dicere delatore
cedit? an quia paup
se vivere gratulatur
incestus? luget, cre
lum. Ita flere non
quorum. Serenos ex
tus induebamus: &
degustato Sardorum gr
in morte ridere, imit
Est aliquod calamitatu
lachrymas malis, & pe
nulla major est pena,
nec videri. Spes inter
plendi. Nec enim, d
satietas sequebatur: ex
fames: & parandi rabi
agrorum suam penus

mus, & soli. Quid ego referam vacuatas Municipibus suis civitates, impletas fugitivis nobilibus solitudines? Quid perfunctorum honoribus summis virorum bona publicata, capita diminuta, vitam ære taxatam?

Vidimus redactas in numerum dignitates, & exutos trabeis Consulâres, & senes fortunarum superstites, & infantium sub ipso sectore ludentium flendam securitatem: cùm interim miseri vetabamur agere miseros: imò omnes cogebamur mentiri beatos: & cùm domi & secreto solis conjugibus, ac liberis credidissimus furtivum dolorem; procedebamus in publicum non nostræ fortunæ vultu. Audires enim dicere delatorem: Quid ita ille tristis incedit? an quia pauper ex divite est? non enim se vivere gratulatur: quid ita publicum atratus incestat? luget, credo, fratrem: sed habet filium. Ita flere non licebat amissa, metu reliquorum. Serenos ergo nubilis mentibus vultus induebamus: & ad illorum vicem, qui degustato Sardorum graminum succo feruntur in morte ridere, imitabamur læta mœrentes. Est aliquod calamitatum delinimentum dedisse lachrymas malis, & pectus laxasse suspiriis: & nulla major est pœna, quàm esse miserum, nec videri. Spes inter hæc nulla prædonis explendi. Nec enim, (ut natura fert, copiam satietas sequebatur: crescebat indies habendi fames: & parandi rabiem parta irritabant. Ut ægrorum suum potus accendit: ut ignis aren-

tibus

tibus non obruitur, sed augetur: ita coactæ publicæ egestate divitiæ, aviditatem jejunæ mentis acuebant.

Stabat ipse purpuratus ad lances, & momenta ponderum, nutusque trutinarn palens, atque inhians exigebat. Comportabantur interim spolia provinciarum, exuviæ exulum, bona peremptorum. Hic aurum Matronarum manibus extractum, illic raptæ pupillorum cervicibus Bullæ, istic dominorum cruore perfusum appendebatur argentum. Numerari ubique pecuniæ: fisci repleti, æra cumulari, vasa concidi, cuius ut intuenti non Imperatoris domicilium, sed latronis receptaculum videretur. Sed tamen latro raptis abutitur, & ablata aliis sibi reddit: nec ideo vias, saltusque obsidet, ut thesaurum struat, atque defodiat, & cum scelere miser sit: sed ut gulæ, ventrique suppetat, nec desit sumptus impendiis. Nam & effundit, & negligit, eadem perdendi, & quærendi facilitate. Noster ille pirata quidquid undecunque converrerat, id nobis, sibi que periturum, in illam specus sui charybdim congerebat. Charybdim loquor: quæ cum plena navigia sorbuerit, dicitur tamen rejectare naufragia, & contortas fundorates Taurominitanis littoribus exponere. Bona nostra ad ærarium unâ, & perpetuâ viâ ibant: nullas eorum reliquias, nulla fragmenta, vel sero victa fastidio, illa communis vorago revomebat.

Est

Est improbe
fensio, auferre
rapinarum magr
Quæ, malum,
quod nullus habi
dem avaritiæ, l
fensio est: timet
ctuti, & prospicit
sam concupiscend
haber? Quin ego,
estimare celestia, n
esse Principum feli
cem, & intercessisse
cisse, & decisisse hor
que, Imperatori p
manti, non tam id
abstulit, quam qu
ipsum volvantur o
ta ambit, Oceanu
ris, recipit è terris:
nat à Principe, red
rei, & famæ bene co
tor: Lucraur enim g
niam reversuram.

Sed illi quidem
de laudis videbatur,
mo cuique boni exer
tatem habendi, ac noc
non solum, ut quam p
ut nihil cuiquam relic
Nec enim qui Regibus

Est improborum Principum postrema defensio, auferre donandi gratiâ, & invidiam rapinarum magnitudine munerum deprecari. Quæ, malum, ratio est, abstulisse omnibus, quod nullus habiturus sit? Et privatorum quidem avaritiæ, licet mala, tamen aliqua defensio est: timetur inopia, & reponitur senectuti, & prospicitur hæredi. Quàm affert causam concupiscendi, qui, quantum ubique est, habet? Quin ego, si fas, piùmque mortalibus æstimare cælestia, nullam majorem crediderim esse Principum felicitatem, quàm fecisse felicem, & intercessisse inopiæ, & fortunam vicisse, & dedisse homini novum fatum. Itaque, Imperatori propriam majestatem æstimanti, non tam id suum videri debet, quod abstulit, quàm quod dedit. Nam cum intra ipsum volvuntur omnia, & ut ille, qui cuncta ambit, Oceanus, quas suggerit aquas terris, recipit è terris: ita quidquid in cives manat à Principe, redundat in Principem. Et rei, & famæ bene consulit munificus Imperator: Lucratur enim gloriam, cum det pecuniam reversuram.

Sed illi quidem stulta omnis ratio captandæ laudis videbatur, qui præter insitum pessimo cuique boni exemplum, summam felicitatem habendi, ac nocendi fine determinans, non solum, ut quàm plurimum quæreret, sed ut nihil cuiquam reliqui faceret, laborabat. Nec enim qui Regibus mos est, exercendis in-

H

vigi-

vigilabat metallis, ut latentia naturæ bona in usum arcefferet, & pararet innoxias, nullo pauperiore, divitias. Parum ille pretiosum putabat aurum, quod de montium venis, aut fluminum glareis quæsitore Bessus, scrutator Callaicus eruiisset. Illud purius, splendidiusque credebat, quod dedissent dolentes: quod hominum lacrymæ, non annuum aquæ abluissent, nec è terrenis specubus egestum sed è cervicibus, jugulisque cæsorum esset effolium. Sic cum immitis tyranni & stylus timeretur, & gladius, transierat in vota paupertas, & ut possemus effugere carnificem, optabamus subire sectorem. Quod si ille præ cæteris sceleribus suis minùs crudelis fuisse videtur: vestrum, vestrum, *Vallio* triumphalis & trabeate *Merobaudes*, recordetur interitum: quorum alter post amplissimos magistratus, & purpuras Consulares, & contractum intra unam domum quendam honorum senatum, vitâ se se abdicare compulsus est; alteri manibus satellitum Britannorum gulâ domi fractâ, & iniustâ fæmininæ mortis infamiâ, ut maluisse vir ferri amantissimus videretur laqueo perire, quàm gladio. Sed in illos fortasse speciales putaretur habuisse odiorum causas Tyrannus. Steterat enim uterque in acie GRATIANI: & GRATIANUS utrumque dilexerat. Quid de his dicimus, qui honorum, ac Principum nescii, & tantum inter suos clari, nobiles animas sub carnifice fuderunt?

De

De virorum
sum recorder ad
sexum, cui bella
Sed nimirum gr
causa, ut unco a
raperetur. Obji
probrabatur muli
gentius culta divi
rat intendere accu
fuit & hoc delator
Antistites, revera a
carnifices, non cor
monis, calumniaba
tas premebant reor
etiam cum iudiciis
genitus & torment
minibus haussent
damnatorum fræna
manus contractu ad t
rias, quas inceltave
poribus inquinabant.
cis habebat: hi in oc
osculis erant: nec in
votiva veniebant, ava
to innocentium pœna.

Tandem in nos
bonis Orientis intente
& hunc sacrario capiti
dus abruptere, jus
edicere non timeret.
mine factum putem, v

De virorum mortibus loquor? cùm defen-
sum recorder ad sanguinem fæminarum, & in
sexum, cui bella parant, non parcè sævitum.
Sed nimirum graves suberant, invidiosæque
causæ, ut unco ad pænam clari vatis matrona
raperetur. Objiciebatur enim, atque etiam ex-
probrabatur mulieri viduæ nimia religio, & dili-
gentiùs culta divinitas. Quid hoc majus pote-
rat intendere accusator sacerdos? Fuit enim,
fuit & hoc delatorum genus, qui nominibus
Antistites, revera autem satellites, atque ad eò
carnifices, non contenti avitis evolvisse patri-
moniis, calumniabantur in sanguinem, & vi-
tas premebant reorum jam pauperum. Quin
etiam cùm judiciis capitalibus adstitissent; cùm
gemitus & tormenta miserorum auribus, ac lu-
minibus hausissent: cùm lictorum arma, cùm
damnatorum fræna tractassent, pollutas pænali
manus contactu ad sacra referebant, & ceremo-
nias, quas incestaverant mentibus, etiam cor-
poribus inquinabant. Hos ille *Phalaris* in ami-
cis habebat: hi in oculis ejus, atque etiam in
osculis erant: nec injuriâ: à quibus tot simul
votiva veniebant, avaro divitum bona, cruen-
to innocentium pœna; impio religionis injuria.

Tandem in nos oculos DEUS retulit, &
bonis Orientis intentus ad mala nostra respexit:
& hunc sacrario capiti objecit furorem, ut fœ-
dus abrumpere, jus fæciale violare, bellum
edicere non timeret. An ego finè divino Nu-
mine factum putem, ut, qui sub nomine pacis

ludere, & primi sceleris pœnas lucrari quiescendo potuisset, secundum, tertiumque vexillum latrocinii civilis attolleret, & superatis Alpibus Cottis julia quoque claustra laxaret, Tibique, Imperator, imponeret servatæ adhuc veniæ finem, vincendi necessitatem. Agebat eum, credo, præcipitem vindicanda jam proximo ultore Respublica, & extinctus aperto dominus parricidio, pœnas ab eo debitas expetebat. Non id confidentia, sed amentia; non temeritas, sed necessitas erat: nec ultro laceſſebat Te bello, sed ulterius se negare supplicio non poterat: alioqui quomodo tantam concepisset audaciam, ut ruere in infernum, & obviam morti venire, tam ignavus, & timens mortis auderet, ut, qui se non potuerit postea vel victus occidere. Et quidem, Imperator Auguste, ad asserendam Rempubicam, usurpandamque victoriam suffecisset, in bella vel solùm venire. Nam si olim domini adversum rebelles servos dimicaturi flagra in aciem detulerunt, tantæque vis conscientiæ fuit, ut ab inermibus verterentur armati, & qui obtulerant mortibus pectora, darent terga verberibus: nõne Tu quoque legionibus otiosis rem totam visus egisses?

An sustinere Te coram, & solùm oculorum tuorum ferre conjectum ille quondam domûs tuæ negligentissimus vernula, mensularumque servilium statarius lixa potuisset? non statim subiisset hominem præterita sui,

túi-

alique reputatio?
 hæredem nobilit
 Te retro omni te
 cem, libertatis pe
 patriæque fugitivi
 in medio Reipub
 militum, consen
 nique ambitu Imp
 mo terrarum rece
 versis Provinciaru
 spiciis, in id tyranni
 Postremò Tecum
 Tecum fas, secum
 injuriam; Tecum
 religionem: secur
 crudelitatem, & or
 rumque vitiorum

Res ipsas inte
 ma conjectatio est,
 Num tandem dubita
 præfente, facturus, q
 Quamvis igitur, Imp
 ris, nec tam ad præ
 ad supplicium de
 venires, consiliis ta
 tionibus bellum ad
 aliquo decertaturus,
 ipso HANNIBALE vide
 dem Regum, quibus
 datâ, atque acceptâ d
 securus agitates, si n
 H

cuique reputatio? non ipse sibi objecisset, Te
 hæredem nobilissimæ familiæ, se clientem?
 Te retro omni tempore Romani exercitus Du-
 cem, libertatis patronum, se orbis extorrem,
 patriæque fugitivum? Jam verò Te Principem
 in medio Reipublicæ sinu, omnium suffragio
 militum, consensu Provinciarum, ipsius de-
 niique ambitu Imperatoris optatum, se in ulti-
 mo terrarum recessu, legionibus nesciis, ad-
 versis Provinciarum studiis, nullis denique au-
 spiciis, in id tyrannici nominis aspirasse furtum?
 Postremò Tecum fidem, secum perfidiam:
 Tecum fas, secum nefas; Tecum jus, secum
 injuriam; Tecum clementiam, pudicitiam,
 religionem: secum impietatem, libidinem,
 crudelitatem, & omnium scelerum postremo-
 rumque vitiorum stare collegium?

Res ipsas interrogemus, & quæ certissi-
 ma conjectatio est, colligamus gerenda gestis.
 Num tandem dubitari potest, quid fuerit, eo
 præsentem, facturum, quem cum non vidit, fugit?
 Quamvis igitur, Imperator, hoste tali abute-
 ris, nec tam ad prælium conferendum, quàm
 ad supplicium de nefario capite sumendum
 venires, consiliis tamen tantis, tantisque ra-
 tionibus bellum administrabas, ut cum PERSE
 aliquo decertaturus, aut PYRRHO, aut cum illo
 ipso HANNIBALE videreris. Nam primùm fi-
 dem Regum, quibus limes Orientis ambitur,
 datâ, atque acceptâ dexterâ firmas, quò foris
 securus agitates, si nihil sollicitum, & suspe-

Etandum domi reliquisses. Tunc copias tuas trifariam dividis, ut & hostis audaciam multiplicato terrore percelleres, & fugam circumfusus ambires. Postremò populis barbarorum Tibi operam ultroneam ferre volentibus, commilitum munus indulges, ut & limiti manus suspecta decederet, & militi auxiliator accederet. Quâ tuâ benignitate pellectæ omnes Scythicæ nationes tantis examinibus confluebant, ut, quem remiseras tuis barbaris, videreris imperasse delectum.

O res digna memoratu! ibat sub Ducibus, vexillisque Romanis hostis aliquando Romanus, & signa, contra quæ steterat, sequebatur: urbésque Pannonicæ, quas inimicâ dudum populatione vacuaverat, miles impleverat. Gothus ille, & Hunnus, & Alanus respondere ad nomen, & alternabat excubias, & notari infrequens ferebat. Tumultus nullus, nulla confusio, nulla direptio, ut à barbaro, erat: quin si quando difficilior frumentaria res fuisset, inopiam patienter ferebat, & quam numero arctarat annonam, comparcendo laxabat: pro omni præmio, omnique mercede id unum reposcens, ut tuus diceretur. Quanta est virtus ambitio: accipiebas beneficium, quod imputares.

Memorable putavit antiquitas, quòd Aëtiaco aliquando bello Ducibus, motibusque Romanis peregrina Ægyptus arma permisit: tantumque res credita est habere novitatis, ut, nisi frequenter

quenter illet in l
nar facti fides lab
scriptor, aut carr
cerata (*) navigi
funibus vela tact
recantata est, m
quàm ut ab aliquo
tendam Duces: n
non dicam victus
tus æquaverit. C
deprehendimus, i
rumque facies altr
illosque populos an
illos, vela facientes
rat: hi longum iter
bant. Illos peregr
pellegerat: hos ar
gloriæ cura rapiebat
mollis Canopus, l
Nilus emiserat: ho
Taurus, & in gelidu
Ister effuderat: Illos
& vix leve carbatur
alterno concussa tim

(*) Naves cerata
si cera, & ebore, cili
cta. CALVINUS in
tur infimul AVERAN
Cap. 4. num. 21.

(**) HEINECCIUS
Tom. 1. pag. 150. legi
sensu, & quæ contra

quenter iſſet in literas, apud poſteros videre-
 tur facti fides laboratura. Nam quis annalium
 ſcriptor, aut carminum CLEOPATRÆ Claſſes, &
 cerata (*) navigia, & purpurea cum auratis
 funibus vela tacuit? quin ita crebrò historia
 recantata eſt, magis ut ab iisdem ſæpe dicta,
 quàm ut ab aliquo intermiſſa videatur. Non con-
 tendam Duces: nec enim Principem noſtrum,
 non dicam victus *Antonius*, ſed victor AUGUS-
 TUS æquaverit. Quid in cæteris ſaltem ſimile
 deprehendimus, maximè ſi rerum, tempo-
 rumque facies altrinſecus conferamus? hos,
 illòſque populos animorum oculis ſubjiciamus.
 Illos, vela facientes, data ventis claſſis attule-
 rat: hi longum iter ſub armorum faſce carpe-
 bant. Illos peregrino igne ſuſpirans Regina
 pellexerat: hos amor laudis, & participandæ
 gloriæ cura rapiebat. Illos tepens Pharus, &
 mollis Canopus, leviùmque populorum altor
 Nilus emiſerat: hos minax Caucasus, & rigens
 Taurus, & ingelidum corporum durator (**).
 Iſter effuderat: Illos tenero pellucente amiçtu,
 & vix leve carbaſum vitando ſole tolerantes,
 alterno concuſſa tinnitu ſiſtra ducebant: hos

H 4

loricis

(*) Naves ceratæ à quibusdam dicuntur, qua-
 ſi cera, & ebore, ciſtròque, id eſt vermiculo pi-
 ctæ. CALVINUS in *Lex. Jur. Navis*. Conferatur
 inſimul AVERANIUS *Interpret. Jur. Lib. III.*
Cap. 4. num. 21.

(**) HEINECCIUS in *Jurispr. Rom. & Attic.*
Tom. I. pag. 1589. legit. *ingenium corporum*. At qui
 ſenſus, & quæ constructio?

loricis onustos, inclusosque ferro, fractæ voces tubarum, ingentiumque lituorum clangor acuebat. Quæ tandem collatio posset esse populorum, etiam si tanta non esset dissimilitudo causarum, ut ab illis fuerit Romani Imperii appetita captivitas, ab his repetita libertas. Quò Tibi Imperator! indignius videbatur, ejus piaculi quenquam inveniri posse consortem, cujus se barbarus agebat ultorem.

Sed illi quidem nefario sanguine belli primitias imbuentes, par pœnæ, culpæque documentum fuerunt. Testis est Siscia: testis pulcherrimus amne conflictus: si conflictus ille dicendus est, quo ita in publicos proditores animi plenus miles invasit, ut eum nec numerus resistentium, nec maximi fluminis altitudo remorata sit, quò minùs, ut erat ex longissimo itinere anhelus, atque pulvereus, equos calcaribus incitaret, amnem conjungeret nando, ripam insiliret, paratos denique, expectantesque deprehenderet. Sermo iste prolixior est, quàm illa res fuerit. Vix fluvium manus invicta transierat: jam locum belli tenebat: vix pectora viderant, jam terga cædebat. Datur debito rebelle agmen exitio: volvuntur impia in sanguine suo turbæ: tegit totos strages una campos: continuisque funeribus cuncta latè operiuntur. Jam qui ad muros differendâ morte properaverant, aut fossas cadaveribus æquabant, aut obviis sudibus induebantur, aut portas, quas eruptione patefecerant, morte

orte claudabant
 nis ripis amnis c
 alterum quisque
 merantur: spum
 conctantes meat
 evolvit. Utque
 tare militiâ, ipsur
 factionis avidis g
 mortis sepultura
 dit. Nonne utro
 vindictæ, & adju
 pando clementiam?

En Tibi alteran
 Etoriam. Delectas
 hortas, & ipsum f
 belli civilis Megæ
 tellitibus audentic
 operam navabat
 Quo quidem maxim
 cum se ultro videret
 muerat, quàm timer
 stris ad castra collatis
 num conferere non p
 luce venturâ pervig
 desertorem diem, an
 pus crimineretur. E
 campus horrebat, d
 leves ante signa velites
 cohortes, & gradu ple
 dratæ legiones, miv
 poterat, occupant.

morte claudebant. At quorum se fugæ imper-
vius ripis amnis objecit, trepidando collecti, &
alterum quisque complexi, per abrupta glo-
merantur: spumat decolor cruore fluvius, &
conctantes meatus vix eluctatis cadaveribus
evolvit. Utque se Tibi posset speciali impu-
tare militiâ, ipsum illum vexillarium sacrilegæ
factionis avidis gurgitibus absorbuit; & ne
mortis sepultura contingeret, cadaver abscon-
dit. Nónne utroque credendus tuæ studuisse
vindictæ, & adjuvando victoriam, & occu-
pando clementiam?

En Tibi alteram pugnam, alterámque vi-
ctoriam. Delectas in prælium *Marcellinus* co-
hortes, & ipsum factionis nefariæ robur, illa
belli civilis Megæra rapiebat, tantò cæteris sa-
tellitibus audentior, quantò excellentiorem
operam navabat Tyranno frater Tyranni.
Quo quidem maximè tuus gaudebat exercitus,
cùm se ultro videret laceffi, qui nihil magis ti-
muerat, quàm timeri. Adeò quidem, ut ca-
stris ad castra collatis, quòd præcipiti die ma-
num conferere non poterat, spe victoriæ cum
luce venturâ pervigil ageret, tardum solem,
desertorem diem, annum noctis æstivæ tem-
pus criminaretur. Ecce lux tandem: omnis
campus horrebat, divisi in cornua Equites,
leves ante signa velites, dispositæ manipulatim
cohortes, & gradu pleno ferentes agmina qua-
dratæ legiones, universâ latè, quâ visus agi
poterat, occupant. Nondum se virtus ex-

periebatur; jam disciplina vincebat. At postquam intra coniectum teli acies utraque promovit, & effusis hinc inde sagittarum nimbis res venit ad capulos, milites pristinae virtutis, Romani nominis, Imperatorum denique memores causam publicam manu agere: hostes venditam operam, laceratam Italiam, spem in ferro reliquam cogitantes, gladiatoriam desperatione pugnare, nec gradu cedere, sed vestigio stare, vel cadere.

At ubi impulsæ acies, fronsque laxata, & fiducia in pedes versa est, ire præcipientes, aut glomerando fugere, & se invicem festinando tardare: armati, inermes: integri, faucii: primi, postremique misceri: miles urgere eminus: cominus gladiis, hastis punctim cæsim ferire. Alii poplitibus imminere: alii terga configere: quos aut cursu non poterant continere, jaculis occupare: arma, tela, homines vitam perempti, prona, supinamque corpora passim vel in acervo jacere. Illi inutilibus, excisisque membris, reliquam suam parte fugiebant: hi dolorem vulnerum sequebantur: isti mortes receptas in sylvas, & flumina deferebant: illi postremum spiritum in admiratione nominis Tui, & sui Ducis detestatione fundebant. Nullus finis cædendi, insequendique, nisi subtraxisset aliquando victoribus mors hostem, & nox diem. At quantum melius manus illa consuluit, quæ submissis precabunda vexillis, petit veniam necessitatis, & terram oscu-

lis

is premens, ca
& arma projec
victam; non ira
parum necessaria
interque tractat
guntur socia agr
la Reipublica m
gaudio feruntur
der; hic venia;

Nec pia Nar
fore nuntiatum est
viam provolavit:
post spem impatie
re venienti, festin
git quidem, ut
ita intimos men
enuntiat, ut in
tat animorum.
lidione respirans,
bus objacentem tan
rana se, & tam sin
ut inesse vera læti
bant se obviam tripi
cantu, & crotalis
triumphum chorus
nebres naenias, &
Hic perpetuum vi
crebrum optabat ac

(*) Crotalum est c
aliave materia concu
queat, si quis manu

lis premens, calcanda vestigiis tuis corpora,
& arma projecit? quam Tu non superbè ut
victam; non iratè ut ream; non negligenter ut
parum necessariam præteristi, sed blandè libera-
litérque tractatam iussisti esse Romanam. Jun-
guntur socia agmina, & sub uno capite diver-
sa Reipublicæ membra coalescunt: ambo pari
gaudio feruntur exercitus: hic operâ suâ gau-
det; hic veniâ: uterque victoriâ.

Nec pia Narona cunctantius, ubi Te af-
fore nuntiatum est, impulsis effusa postis, ob-
viam provolavit: & ut est omne desiderium
post spem impatientius, parùm credens pate-
re venienti, festinavit occusura venturo. Fin-
git quidem, ut scimus, timor gaudium: sed
ita intimos mentis affectus proditor vultus
enuntiat, ut in speculo frontium, imago ex-
tat animorum. Velut illa civitas à longâ ob-
sidione respirans, quod eam Tyrannus Alpi-
bus objacentem tanquam belli limen attriverat,
tantâ se, & tam simplici exultatione jactabat,
ut inesse vera lætitia nimia videretur. Fere-
bant se obviæ tripudiantium catervæ: cuncta
cantu, & crotalis (*) personabant. Hic tibi
triumphum chorus, ille contra Tyrannum fu-
nebres nœnias, & carmen exequiale dicebat.
Hic perpetuum victis abitum, ille victoribus
crebrum optabat adventum. Jam quocunque
tulisses

(*) Crotalum est crepitaculum, ex ligno, ære,
aliâve materiâ concinnatum, ut efficere sonum
queat, si quis manu verset.

tulisses gradum, sequi, circumcursare, præcedere, vias denique, quibus ferebaris, obstruere. Nullus cuiquam suū, tuive respectus blandam Tibi faciebat injuriam. Quid ego referam pro mœnibus suis festum liberæ Nobilitatis occursum, conspicuos veste niveâ Senatores, reverendos municipali purpurâ Flamines, insignes apicibus (*) Sacerdotes? Quid portas virentibus fertis coronatas? Quid aulæis (***) radiantibus plateas, accensisque funalibus (***) auctum diem? Quid effusam in publicum turbam, gratulantes annis senes, pueros Tibi longam servitutem voventes, matres lætas, virginésque securas? Nondum omne confecerat bellum: jam agebas triumphum.

Ibat interim *Maximus*, ac Te post terga respectans, in modum amentis attonitus evolabat: nec ullum ille consilium, ullamve rationem, aut denique spem, quæ postrema homi-

(*) Apex est virga lanata, aut filum in summo flaminis pileo, id est, in cujus extremitate modica lana erat alligata. MINELLIUS in *Annotationibus ad Valerium Maximum Lib. 1. Cap. 1. §. 4.* Conferatur quoque GELLIUS. *Noct. Att. Lib. X. Cap. 15.*

(**) Aulæa sunt vela picturata, & versicolori texturâ spectabilia, quæ à Græcis Περιπετάσματα & Περιστρώματα nominantur, quibus in splendido aliquo apparatu parietes obtenduntur CALEPINUS in *Diction. voc. Aulæa.*

(***) Funalia dicuntur faces ex contortis fimbriis, cerâ, aut pice circumdatis.

homines deserit
 implicabat error
 nunc vestigiis su
 piti ambage tex
 tamus dixisse: C
 aut quem viribu
 sustineam? Alp
 liæ profuerunt?
 si? repero Britan
 me Gallia? sed
 ciam inter arma,
 premor hostibus, à
 reter, evaseram: t
 tur manus, nec me
 rum, tremis dexte
 difficile est miseru
 sæ cassibus feræ,
 toque consistunt,
 na ille ipso, quo
 in oppidum semet
 ut vitam defenderet
 frustrando differret.
 ulterior esse dilatio,
 tergo ardens miles i
 quæ est secuta, po
 ceperit?
 Rectè profectò
 Poëtarumque com
 pennatam, quod hoc
 tum non curius est,
 timo Orientis sim f
 exercitus, tot nationi

homines deserit, sequebatur: quin ipsos viæ implicabat errores, & nunc dexter, aut lævus, nunc vestigiis suis obuius, incertum iter anticipati ambage texebat. Quoties sibi ipsum putamus dixisse: Quo fugio? bellúmne tentabo, aut quem viribus totis ferre non potui, parte sustineam? Alpes Cottias obserabo? Quid Juliae profuerunt? peto Africam, quam exhausti? repeto Britanniam, quam reliqui? credo me Gallia? sed invisus sum. Quid ergo faciam inter arma, & odia medius? â tergo premor hostibus, â fronte criminibus. Si morerer, evaseram: sed ecce nec animum sequitur manus, nec manum gladius. Labitur ferrum, tremit dextera, mens fatiscit: O quàm difficile est, miseris etiam perire? Ergo ut clausæ cassibus feræ, quæsito diu exitu, desperatòque consistunt, & præ timore non fugiunt; ita ille ipso, quo agitabatur, metu alligatus, in oppidum semet Aquiliense præcipitat, non ut vitam defenderet resistendo, sed ne pœnam frustrando differret. Quanquam quæ poterat ulterior esse dilatio, cùm ita vestigiis ejus, ac tergo ardens miles insisteret, ut pene omnem, quæ est secuta, pompam ultio festinata præceperit?

Rectè profectò ingeniosa illa Pictorum, Poëtarúmque commenta victoriam finxêre pennatam, quod hominum cùm fortunâ euntium non cursus est, sed volatus. Ille ab ultimo Orientis sinu festinatis itineribus raptus exercitus, tot nationibus relinquendis, tot flumini

minibus enatandis, tot scandendis montibus fatigatus, in alio orbe, & in alio pene dixerim sole positus, spatio lucis unius, Illyrico continuavit Aquilejam. Nihil tamen sibimet hoc nomine vindicant: & si quando mirantium circulos contrahunt, aut convivia nostra sermone producunt, operam omnem suam sine Alpium terminantes, sibi deberi abnuunt illam celeritatem, quod expertes laborum pervenisse se viderunt, quò ire non senserant. Imò negant se suis vectos esse coporibus, sed tanquam per aliquas imagines somniorum ferrentur, absentes præbuisse gestantibus ventis otiosorum ministeria membrorum. Nec fides anceps: nam si olim severi credidere Majores, CASTORAS geminos albentibus equis, & stellatis apicibus insignes pulverem, cruorémque Thessalicum aquis Tyberinis abluentes, & nuntiasse victoriam, & imputasse militiam: cur non tuæ, publicæque vindictæ confessam aliquam DEI immortalis curam putemus, & adnixam, nisi fortè majorem Divini favoris operam res Romana poscebat Macedonico augenda regno, quàm Tyrannico eximenda servitio. Ego verò, si cœlestestudium pro dignitate causarum æstimandum sit, contenderim equiles Pegasis tuos Talaribus (*) pedites vectos, ac suspensos fuisse.

(*) Alata MERCURII Calceamenta, de quibus VIRGILIUS *Æn. lib. IV. v. 239.* canit.

Pedibus talaria nectit

Aurea, quæ sublimem alis sive equora supra,

Sed verram rapido pariter cum flamine portant.

fuisse. Neque illis dedignant fuerint, dubitamus, quæ dabi

Auguste, fecit, quisquis potest, credit. otioso, feriatotum? Scimus quicquid administrasse, putare successus: quantum Te in bello egisse post bellum iudicem, nonne peram, & ut virtutibus aliqua vindicemus, ut accipiam cum sit, quæ vincitiam dicere: Bellum suscepi; memorare iter, tempus anni gerere jeuna toleravi; sum militem, & allerere Fortitudine bis vici; omnes post debemus, Fortuna; illa dicat: Properatio ego fugam hostium per in muros coegi, & q

fuisse. Neque enim, quia se divina mortali-
bus dedignantur fateri, idcirco quæ vix non
fuerint, dubitavimus facta, cum facta videamus,
quæ dubitaverimus esse facienda.

Auguste, fortunam tuam Imperator! expendit,
quisquis id de Te tantum, quod fieri potest,
credit. An ego cum ab Alpibus Juliis otioso,
feriatoque ferro non prælium fuisse videam,
sed triumphum, dubitaverim, illam specialem
quandam felicitatis tuæ dixisse militiam?
Scimus quidem Imperator? ita Te cuncta
administrafte, ut non possint se Tibi imputare
successus: sed fatearis, necesse est, quantum
Te in bello, tantum fortunam tuam egisse post
bellum: cui si vocem demus, & judicem, nonne
prolixè suam enumerabit operam, & ut virtutibus
tuis multum concedat, sibi aliqua vindicabit?
Et cur, quæso, non demus, ut accipiamus
utriusque partis asserta, cum sit, quæ vinceret
tua? Audio Constantiam dicere: Bellum atrox,
periculosumque suscepi; memorare Patientiam:
Immensum iter, tempus anni grave, semper armata,
semper jejuna toleravi; tenere Prudentiam:
Parita sum militem, & multiplicavi arte terrorem;
asserere Fortitudinem: Bis conflixi cum hoste:
bis vici; omnes postremò clamare: Quid Tibi
debemus, Fortuna; quam fecimus. Sed si illa
dicat: Properationem militum ego juvi, ego fugam
hostium præpedivi, ego *Maximum* in muros coëgi,
& quem vos cogebatis mori, vivum

vivum domino reservavi. Non video, quod possit esse iudicium, quin, cum ista pars imputet Tyranni fugam, illa custodiam Reipublicæ, quæ utrique pariter obnoxia est, ita utramque jungat, ut fateatur uni semetvictoriam, alteri debere vindictam.

Sed nec tu debitam gratiam beneficii inficiator abjuras. Nam et si per Te confeceris, quæ volebas; per fortunam tamen plus adeptus es, quam volebas. Agedum, si videtur, præteritas tuas cogitationes consule, & vota conveni: num ampliùs speravisti, quàm ut *Maximus* Tibi nuntiaretur occisus? quàm ut semivivum ejus caput nondum clausis totâ morte oculis ex acie referretur, quàm ad summum ut fugiens, resistensque caperetur? Cæterum, quando, quod factum est, optasti, ut se Tibi ipse servaret, ut consciscere sibimet interitum noller, & posset? Magnò quidem fateor, peccatoribus humanis, atque adeò maximo lux amori, interitus horrore est; sed quatenus aut ista optari potest, aut ille vitari. At si ultima supra caput steterit hora, & venerit dies nunquam reversurus, ac se confessa mors fuerit, non timentur externa, cum certa sunt. Hinc reorum usque ad damnationem metus, postea attonitus stupor, & ex desperatione securitas, & ad locum supplicii voluntaria, carnifice non trahente, properatio. Ut de his taceam, qui cum fati, vel fortunis paciscentes, incertum exitum certò occupaverunt, ut nihil de servis loquar,

loquar, qui ve
motus heriles u
quis unquam ul
semet occidere
verò vel levior t
vel fœdior mor
longior pœna fe
vulnus onerare,
torum, quàm sup
flectere, cervicen
talle non unam.

Et tamen qua
gendum putabat,
nas (*) crucem,
merebatur, timè
tam bene de scele
potuerit sperare,
præsumere veniat
clausus, nec morre
& certò extremor
rius, quàm coactus,
publicus, postremò
expectatus interitus
eo, quod non hab
nam? Illa, illa Ty

(*) Laminæ candè
rum corpori. CALVI

(**) Culleus dicitur
in mare mittuntur. FL
antiq. v. Culleus

loquar, qui verbera vitavêre suspendio, & motus heriles usque ad præcipitia fugerunt: quis unquam ultra spem timuit? quis idcirco semet occidere noluit, ut occideretur, nisi verò vel levior manus aliena, quàm propria, vel fœdior mors privata, quàm publica, vel longior pœna ferro incumbere, & corpore vulnus onerare, & recipere interitum statim totum, quàm supplicium dividere, poplitem flectere, cervicem extendere ad plagam fortasse non unam.

Et tamen quando secum ille ferro transigendum putabat, non potius ignem, laminas (*) crucem, culleum (***) & quidquid merebatur, timebat. Nunquam profectò tam bene de sceleribus suis sensit, ut mortem potuerit sperare, quàm perit. Si igitur nec præsumere veniam reus, nec sperare fugam clausus, nec mortem potuit timere moriturus, & certò extremorum levior debuit voluntarius, quàm coactus, honestior privatus, quàm publicus, postremò brevior occupatus, quàm expectatus interitus; num cui dubium est, in eo, quod non habuit rationem, fuisse fortunam? Illa, illa Tyranni consilia cæcavit, illa
&

(*) Laminæ candefactæ admovebantur noxiorum corpori. CALVINUS in *Lex. jurid. voc. lamina.*

(**) Culleus dicitur saccus, in quo rei conclusi in mare mittuntur. FULGENTIUS in *Exp. Serm. antiq. voc Culleus.*

& animum ejus perculsit & terruit, nisi verò Tu tuum venerabilis GRATIANE carnificem diris comitatus ultricibus obsidebas, & irata minax umbra ob os ejus, oculosque fumantes infernis ignibus tædas, & crepitanzia torto angue flagra quatiebas, ne morti honestæ vacaret, ne regalem illum, sacrosanctumque vestitum impio cruore pollueret, ne cultus olim tuus, ac deinceps fratrum futurus funestum sanguinem, vel dum vindicatur, acciperet; ne postremò te manus ulcisceretur Tyranni, & deberes *Maximo* vel suam mortem.

Et planè ita cuncta ceciderunt, ut non servata modò ultio, sed ordinata videatur. Nam unde, quæso, tam repentina conversio, ut, qui oppetere timuerat, interitum non timeret expetere: & quem incluserat metus, proferret audacia? Hic nulla jam reliqua festinandis rebus mora: actutum fortissimi Duces instruendo accinguntur triumpho, capiti diadema decutitur, humeris vestis aufertur, pedibus ornatus evellitur, totus denique homo aptatur ad interitum: publicè publicus spoliator exuitur: nectuntur manus rapaces: nudantur crura fugitivo: talis denique tuis offertur oculis, qualem offerri decebat victori captum, domino servum, Imperatori Tyrannum. Nec Tu illum, quâ es clementiâ, in conspectum tuum venire voluisses, ne oculos istos omnibus salutare homo funebris impiaret, nisi famam confutare mendacii, Téque pur-

pur-gare eodem t
es. Habet vire:
nos mens scelera
mixtæ conscientia
omni scævius qu
Ad primam tuam
sa confessio est:
fatate potuit, qu
se videlicet favor
quod aliter non p
cietates, nisi se ac
ctorem.

Et post hanc T
cem tolli, non ex
frusta jussisti? no
dicii linguam ra
orum parte vita
commentum? Q
morte dubitare, &
tum rubore suffude
loquebaris. Sed be
potes. Tui Te vin
tur ergo ex oculis
clementiæ, inter in
mortem. Ecce iter
& illam tyrannici e
jam jam esto secur
morem. Quod vi
Huc huc totas, pui
conferte curas: hoc
que celebrare: nec fi

purgare eodem teste, quo insimulatore voluif-
 ses. Habet vires, habet, nescio, quos inter-
 nos mens scelerata carnifices, aut ipsa sibi car-
 nifex conscientia est, aut (quod magis credo)
 omni sævius quæstione est, à Te interrogari.
 Ad primam tuam vocem nefario pectori excuf-
 sa confessio est: nec cunctari saltem, aut mus-
 sitare potuit, quin consilium omne nudaret:
 se videlicet favoris tui obtendisse prætextum,
 quod aliter non potuisset allicere militum so-
 cietates, nisi se auctoramenti tui finxisset au-
 ctorem.

Et post hanc Tu vocem non illum in cru-
 cem tolli, non culleo insui, non discerpi in
 frustra iussisti? non postremò illam tanti men-
 dacii linguam radicitus erui præcepisti cum
 eorum parte vitalium, quorum fuerat locuta
 commentum? Quin jam cæperas de ejus
 morte dubitare, & dejeceras oculos, & vul-
 tum rubore suffuderas, & cum misericordiâ
 loquebaris. Sed bene est, quod non omnia
 potes. Tui Te vindicant & invitum. Rapi-
 tur ergo ex oculis, & ne quid licere posset
 clementiæ, inter innumeras manus fertur ad
 mortem. Ecce iterum, Imperator! averteris,
 & illam tyrannici exitûs relationem gravaris.
 Jam jam esto securus: geram clementiæ tuæ
 morem. Quod voluisti videre, non audies.
 Huc huc totas, pii Vates! doctarum noctium,
 conferte curas: hoc omnibus linguis, litteris-
 que celebrate: nec fitis de operum vestrorum

perennitate solliciti: illa, quam præstare historiis solebatis, ab historiâ veniet æternitas. Vos quoque, quibus secunda fors cessit dare famam rebus, artifices, vulgata illa veterum fabularum argumenta despiciite, Herculeos labores, & Indicos Liberi triumphos, & anguipedum bella monstrorum: hæc potius: hæc gesta solertes manus ducant, his fora, his templa decorentur: hæc ebore reddantur, hæc marmore, hæc in coloribus vivant, hæc in ære moveantur, hæc gemmis augeant pretium.

Pertinet ad securitatem omnium sæculorum, quod est factum, videri, ut si quis unquam nefaria vota conceperit, monumentis nostrorum temporum recensitis per oculos hauriat innocentiam. Quisquis purpurâ quandoque regali vestire humeros cogitabit: *Maximus* ei exutus occurrat. Quisquis aurum, gemmasque privatis pedibus aptabit: *Maximus* ei plantis nudus appareat. Quisquis imponere capiti diadema meditabitur, avulsam humeris *Maximi* caput, & sinè nomine corpus aspiciat. Scimus quidem nihil unquam novandum, cùm Romanum semper Imperium aut tuum futurum sit, aut tuorum: pertinet tamen ad geminam Reipublicæ securitatem, quod fieri non potest, etiam non timeri. Sed utcunque virtutis tuæ opera, curiosæ posteritatis oculis artificum manus reddet, cùm Te vel Alpium dorsa superantem, vel flumina obiecta tranantem, vel agmen hostile triumphalibus

P.
 Bus vestig
 storum affi
 perator ! q
 are, auróv
 victor, ita c
 ut ceciderit
 post Maxi
 quos secur
 incluserat, d
 toris Lanistis
 omnes venia
 sinu clausit.

malèta libe
 imminuta: n
 tio, aut deni
 pam capitis,
 Æti domibus
 nis, cuncti d
 cius) restituti
 hæc clementiã
 sibi victus, T
 hæc à tuis colli
 limis celsior g

Tu, que
 & Marium po

(*) PACATI
 IV. Cap. 2. scri
 que rabies, intr
 tur; nec non C
 centem: Sancti

libus vestigiis atterentem pictorum, atque fictorum assequetur imitatio: Clementia, Imperator! quo caelo tua, quo pigmento, quo aere, auróve ducetur? quâ tu ipsius victoriae victor, ita omnem cum armis iram deposuisti, ut ceciderit nemo post bellum, certè nemo post *Maximum*: paucis Mauroꝝ hostium, quos secum velut agmen infernum moriturus incluserat, & duobus; aut tribus furiosi gladiatoris Lanistis in belli piaculum caesis, reliquos omnes venia complexa velut quodam materno sinu clausit. Nullius bona publicata, nullius mulctata libertas, nullius praeterita dignitas imminuta: nemo affectus notâ, nemo convictio, aut denique castigatione perstrictus, culpam capitis, aurium saltem molestiâ luit. Cuncti domibus suis, cuncti conjugibus, ac liberis, cuncti denique innocentiae (quod est dulcius) restituti sunt. Vide, Imperator! quid hac clementiâ consecutus sis: fecisti, ut nemo sibi victus, Te victore, videatur. Spectabas haec à tuis collibus Roma! & septenâ arce sublimis celsior gaudio ferebaris.

Tu, quæ experta Cinnanos (*) furores,
& *Marium* post exilia crudelem, & *Syllam* tuâ
I 3 clade

(*) PACATUS heic imitatur FLORUM *Lib. IV. Cap. 2.* scribentem: *Mariana quidem, Cinnanâque rabies, intra urbem pracluserat, quasi experiretur; nec non CICERONEM in Orat. in Vatin. dicentem: Sanctissimas Leges, Æliam & Fusiam dico,*
que

clade felicem, & CÆSAREM in mortuos misericordem, ad omne civilis motûs classicum tremiscebas: quæ præter stragem militum, utraq; tibi parte pereuntium, extincta domi senatûs tui lumina, suffixa pilo Consulum capita, CATONES in mortem coactos, truncosque CICERONES, & POMPEJOS fleveras insepultos: cui damna graviora scissus in partes civium furor, quàm portis imminens Pœnus, aut receptus muris Gallus intulerat: cui Allieni (*) die Aemathiâ funestior, Cannis (**)
Collina feralior, tam altas olim reliquerunt cicatrices, ut graviùs semper tuam, quàm alienam experta virtutem, nihil tibi magis, quàm
Te

quæ in Gracchorum ferocitate, & in audaciâ Saturnini & in colluvione Drusi, & in contentione Sulpicii & in cruore Cinnano, etiam inter arma Syllana vixerunt, solus conculcaris, ac pro nihilo putaris.

(*) Vel potiùs Allieni, de quo CICERO ad Attic. Lib. IX. Epist. 4. memorat: *Ut majores nostri funestiozem diem esse voluerunt Allienensis pugnae, quàm urbis captæ, quod hoc malum ex illo: itaque alter religiosus etiam nunc dies: alter in vulgus ignotus.*

(**) De pugna Cannensi DIONYSIUS HALICARNASSÆUS Roman. Antiq. Lib. II. refert: *Siquidem quod ad eam attinet, funditus periisset ob unam illam cladem ad Cannas acceptam, quum ei ex sex millibus equitum trecenti, & septuaginta reliquis facti fuerunt: ex peditum verò octoginta millibus in publicum exercitum conscriptis paulò plures, quàm ter mille incolomes evaserunt.* Conferatur quoque FLORUS Lib. II. Cap. 6. n. 15.

Te timere
de, militu
liberrate fi
vile bellu

Hæc
præteritas
cum temp
finem serr
plissimi or
cunque ven
munia, non
cuerit mihi
ginguisque
feliciterque
senatu fave

gesta sunt.
vexerit: q
ut pompan
ru modò, r
clarus inces
biâ triumph
singulis exhi
vilique pro
lustraveris,
vestigiis con
tunior publi

(*) Percu
fluviorum, r
pho. MIN
Lib. IV. Cap.

Te timeres: vidisti civile bellum, hostium cæde, militum pace, Italiæ recuperatione, tuâ libertate finitum: vidisti, inquam, finitum civile bellum, cui decernere posses triumphum,

Haftenus memet, Imperator Auguste! præteritas res tuas attrectasse fas fuerit: at cum tempus admoneat meminisse præsentium, finem sermoni facere maluerim, quàm amplissimi ordinis munus invadere. Dabitur ut-cunque venia piæ temeritati, si usurpasse communia, non occupasse videamur aliena. Licuerit mihi, quæ in barbaris gentibus, longinquisque provinciis pro summâ re fortiter, feliciterque fecisti, annuente Nomine tuo, & senatu favente, dixisse. Ea verò, quæ Romæ gesta sunt: qualem Te urbi dies primus invexerit: quis in curiâ fueris: quis in Rostris: ut pompam præeuntium ferculorum (*) curru modò, modò pedibus subsecutus, alterno clarus incessu, nunc de bellis, nunc de superbiâ triumpharis: ut Te omnibus Principem, singulis exhibueris Senatorem: ut crebro, civilique progressu non publica tantùm opera lustraveris, sed privatas quoque ædes divinis vestigiis consecraris, remotâ custodiâ militari, tutior publici amoris excubiis: horum hæc

I 4

linguis

(*) Fercula sunt simulacra victarum urbium, fluviorum, montium, &c. quæ ferebantur in triumpho. MIN - ELLIUS in *Annotat. ad Florum Lib. IV. Cap. 1. n. 88.*

linguis, horum (inquam) voce laudentur, qui de communibus gaudiis, & dignius utique, quæ maxima, & iustius poterunt prædicare, quæ propria sunt. O mea felix peregrinatio? O bene suscepti, & exhausti labores? Quibus ego intersum bonis? Quibus paror gaudiis? Quæ reversus urbibus Galliarum dispensabo miracula? Quantis stupentium populis, quàm multo circumdabor auditore, cum dixerò: Romam vidi, THEODOSIUM vidi, & utrumque simul vidi. Vidi illum Principis patrem, vidi illum Principis vindicem, vidi illum Principis restitutorem. Ad me longinquæ convenient civitates. A me gestarum rerum ordinem stylus omnis accipiet. A me argumentum Poëtica, à me fidem sumet Historia. Compensabo Tibi istam, Imperator! injuriam, si cum de Te ipse nihil dixerim, quod legendum sit, instruam, quæ legantur.

EUME-

E U M
O R
S C
I N S T